

Türkiye’de Göç ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkileri (2014–2024): Nitel Belge Analizine Dayalı Bir Değerlendirme

Melis Yalburdak¹

Harun Yakışık²

Özet

Bu çalışma, Türkiye’de göç ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 2014–2024 dönemine odaklanarak nitel belge analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu ve Gelir İdaresi Başkanlığı’nın yayımladığı resmî istatistikler ile Uluslararası Göç Örgütü, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, Dünya Sağlık Örgütü ve Avrupa İstatistik Ofisi tarafından hazırlanan raporlar sistematik biçimde değerlendirilmiştir. Bulgular, istihdam, konut piyasası, kamu hizmetleri ve çevresel etkiler temelinde sınıflandırılmıştır.

Elde edilen sonuçlar, göçün genç ve dinamik nüfus yapısı ile girişimcilik faaliyetleri üzerinden ekonomik ve sosyal alanlarda belirli katkılar sağladığını; ancak hızlı göç akışlarının kayıt dışı istihdam, ücret baskısı, altyapı eksiklikleri ve hizmet sunumunda kapasite sorunları ortaya çıkardığını göstermektedir. Çevresel açıdan, yoğun göç alan bölgelerde artan su ve enerji talebinin yeşil alan kaybını hızlandırdığı ve hava kalitesinde bozulmalara neden olduğu belirlenmiştir.

Bu bulgular ışığında, göçün sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle daha uyumlu hale gelebilmesi için kayıt dışılığın azaltılması, yerel hizmet kapasitesinin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kentleşmeye odaklanan, veri temelli ve çok boyutlu politikaların geliştirilmesi önem taşımaktadır.

- 1 Doktora Öğrencisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat ABD, Çankırı, Türkiye, melisyalburdak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4554-9254
- 2 Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Politikası Anabilim Dalı, Çankırı, Türkiye, haruny@karatekin.edu.tr, ORCID:0000-0001-9542-1614

1. Giriş

Küresel ölçekte göç, yalnızca demografik bir hareketlilik değil; ekonomik büyüme, sosyal uyum ve çevresel sürdürülebilirlik üzerinde çok boyutlu etkiler oluşturan bir olgu olarak değerlendirilmektedir. İklim değişikliği, kaynak baskıları, bölgesel çatışmalar ve küresel eşitsizlikler, göçün sürdürülebilir kalkınma ile kesişim noktalarını gittikçe daha görünür hale getirmiştir (Castles vd., 2014: 324; Black vd., 2011: 6-10). Bu çerçevede, göçün ekonomik kazanımlarının yanı sıra sosyal bütünleşme, kamu hizmetlerinin kapasitesi ve çevresel baskılar üzerindeki yansımaları da tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Türkiye, tarihsel süreçte “göç veren” bir ülkeden “göç alan ve transit” bir ülkeye dönüşmüş; bu dönüşüm, ülkenin demografik yapısını, işgücü piyasalarını ve çevresel kaynaklarını eşzamanlı olarak şekillendirmiştir (İçduygu vd., 2014: 25–40; Erdoğan, 2020: 38). Özellikle 2011 sonrası dönemde artan kitlesel göç hareketleri, Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma sürecinde hem fırsatlar hem de riskler ortaya çıkarmıştır. Bir taraftan genç ve dinamik nüfus işgücü piyasasına katkı sağlamakta, kültürel çeşitliliği artırmakta ve uluslararası iş birliği alanlarını genişletmektedir. Diğer taraftan hızlı göç akışları, kayıt dışı istihdamı derinleştirmekte, ücretler üzerinde baskı oluşturmakta ve altyapı ile kamu hizmetleri üzerinde yoğun taleplere yol açmaktadır.

Literatürde göçün ekonomik ve sosyal boyutlarına ilişkin kapsamlı çalışmalar bulunmasına karşın, çevresel etkilerin görece sınırlı incelendiği görülmektedir. Oysa sürdürülebilir kalkınma hedefleri, ekonomik büyümeyi sosyal kapsayıcılık ve çevresel koruma ile birlikte ele almayı gerektirmektedir (World Commission on Environment and Development [WCED], 1987; United Nations, 2015). Bu bağlamda, Türkiye’nin göç deneyiminin sürdürülebilir kalkınma ekseninde değerlendirilmesi, literatürdeki bu boşluğun giderilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu noktada çalışmanın temel problemi, göçün Türkiye’de ekonomik ve sosyal katkılar sağlamakla birlikte, sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle tam uyumunun sağlanamaması ve çevresel boyutun çoğu zaman göz ardı edilmesidir. Mevcut politika çerçevelerinde kayıt dışı istihdam, hizmet kapasitesi ve çevresel baskılarla ilgili önemli sınırlılıklar bulunmaktadır.

Çalışmanın katkısı ise, 2014–2024 dönemine odaklanarak göç–sürdürülebilir kalkınma ilişkisini ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla bütüncül bir bakış açısıyla incelemesidir. Bu sayede hem literatürdeki

eksikliklerin giderilmesine hem de politika yapıcılarının çok boyutlu bir perspektifle çözüm geliştirmesine destek sunulması amaçlanmaktadır.

Araştırma soruları şu şekilde formüle edilmiştir:

- (i) Göç, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik göstergelerini nasıl etkilemiştir?
- (ii) Göçün sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumunu güçlendirecek politika araçları nelerdir?

Akademik katkılar açısından çalışma, göç ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi yalnızca ekonomik ve sosyal boyutlarıyla değil, aynı zamanda çevresel etkileri de kapsayacak biçimde analiz ederek literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. 2014–2024 dönemine odaklanarak güncel veriler üzerinden yapılan nitel inceleme, Türkiye örneğini bölgesel ve küresel karşılaştırmalar için kullanılabilir hale getirmekte; ayrıca göç çalışmalarında çevresel sürdürülebilirliğin daha görünür kılınmasına katkıda bulunarak disiplinlerarası bir yaklaşım geliştirmektedir. Pratik ve politika katkıları açısından ise çalışma, kayıt dışı istihdam, kamu hizmetlerindeki kapasite sorunları ve çevresel baskılar gibi alanlarda politika yapıcılar için uygulanabilir öneriler sunmakta; özellikle yerel yönetimler için sürdürülebilir kentleşme ve hizmet kapasitesinin geliştirilmesine yönelik somut çerçeveler ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, göçün yalnızca ekonomik kazanç değil, aynı zamanda sosyal uyum ve çevresel sürdürülebilirlik bağlamında da yönetilmesi gerektiğini vurgulayarak bütüncül politika tasarımlarına rehberlik etmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma yalnızca akademik literatüre katkı sunmayı değil, aynı zamanda politika yapıcılar için yol gösterici bir perspektif geliştirmeyi de hedeflemektedir. Böylece göç–sürdürülebilir kalkınma ilişkisinde hem teorik hem de uygulamalı düzeyde bir köprü kurularak, Türkiye'nin mevcut deneyimlerinin geleceğe yönelik daha kapsayıcı ve sürdürülebilir stratejilere dönüşmesine katkı sağlanacaktır. Çalışmanın özgünlüğü ise, göç–kalkınma ilişkisini yalnızca ekonomik ve sosyal değil, çevresel boyutla birlikte bütüncül biçimde ele alması ve 2014–2024 dönemine odaklanarak güncel veriler üzerinden kapsamlı bir analiz sunmasıdır. Bu yönüyle çalışma hem literatürdeki boşluğu doldurmakta hem de politika yapım süreçleri için yeni bir referans noktası oluşturmaktadır.

Çalışmanın yapısı şu şekilde düzenlenmiştir: İkinci bölümde kavramsal çerçeve sunulmakta; adil yük paylaşımı, karbon piyasaları, AB'nin Yeşil Mutabakatı ve iklim politikalarının sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisi tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde literatür incelemesi yapılmakta ve

Türkiye’nin göç-kalkınma deneyimi uluslararası çalışmalar ışığında değerlendirilmektedir. Dördüncü bölümde yöntem tanıtılmakta; veri kaynakları, analiz çerçevesi ve sınırlılıklar açıklanmaktadır. Beşinci bölümde SWOT analizi yoluyla bulgular ortaya konulmakta, altıncı bölümde ise tartışma ve politika önerilerine yer verilmektedir. Son bölümde ise ulaşılan sonuçlar bütüncül bir değerlendirme eşliğinde özetlenmektedir.

2. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Küreselleşmenin ivme kazandığı son yarım yüzyılda çevresel bozulma, doğal kaynakların tükenmesi ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesi gibi sorunlar, kalkınma tartışmalarını yalnızca ekonomik büyüme ekseninden çıkararak daha çok boyutlu bir yaklaşıma yöneltmiştir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma, günümüz akademik yazınında ve politika belgelerinde en sık tartışılan kavramlardan biri hâline gelmiş hem teorik hem de uygulamalı düzeyde kalkınma çalışmalarının merkezinde yer almıştır (Sachs, 2015: 4–5; Roberts vd., 2005: 10).

2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, ilk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından hazırlanan Brundtland Raporu’nda tanımlanmış ve bu tanım, kalkınmanın yalnızca ekonomik büyüme ile sınırlı olmadığını; aynı zamanda sosyal adalet ve çevresel koruma ile bütünleşik bir yaklaşımı zorunlu kıldığını vurgulamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA/SDGs), bu anlayışı somutlaştırarak 2030 yılına kadar tamamlanması öngörülen küresel bir yol haritası sunmuştur (United Nations, 2015).

Şekil 1’de gösterilen 17 hedef, sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda sosyal ve çevresel boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle “Yoksulluğa Son” (Amaç 1), “Nitelikli Eğitim” (Amaç 4) ve “İklim Eylemi” (Amaç 13) gibi başlıklar, göç olgusunun doğrudan ilişkilendiği alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 1. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (17 hedef)

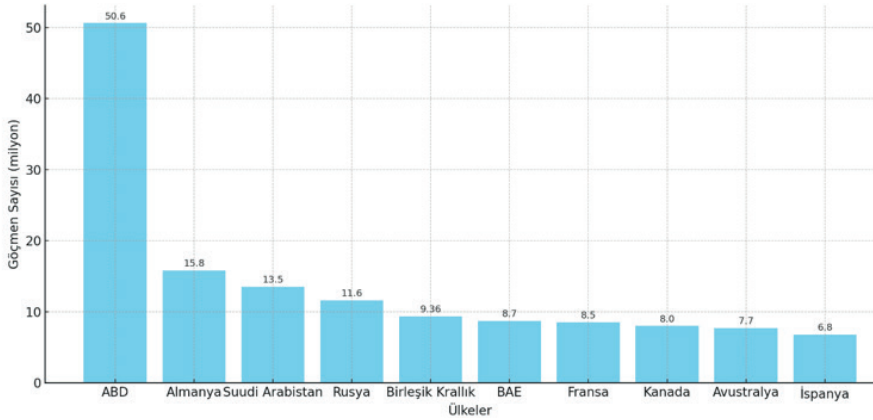
Kaynak: United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. <https://sdgs.un.org/goals>

Dolayısıyla SKA çerçevesi, göçün etkilerinin yalnızca demografik ya da ekonomik değişkenler üzerinden değil, aynı zamanda sosyal kapsayıcılık ve çevresel sürdürülebilirlik boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesini önemli hâle getirmektedir.

Göç, tarih boyunca bireylerin ve toplulukların daha güvenli ve daha iyi yaşam koşullarına erişme çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan çok boyutlu bir olgudur. Günümüzde göç, yalnızca bireysel tercihlerle açıklanabilecek bir süreç olmaktan çıkmış; savaş, yoksulluk, iklim değişikliği, politik baskılar ve doğal afetler gibi zorlayıcı faktörler tarafından da belirleyici biçimde şekillendirilmektedir (Castles vd., 2014: 326; IOM, 2024).

Bu bağlamda, uluslararası göçmenlerin küresel ölçekteki dağılımı dikkat çekici bir gösterge niteliğindedir. Şekil 2’de de görüldüğü üzere, göçmen nüfusun önemli bir kısmı belirli ülkelerde yoğunlaşmakta; Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Suudi Arabistan gibi ülkeler yüksek göçmen yoğunluğu ile öne çıkmaktadır. Bu durum, göçün ekonomik cazibe merkezleri ve istihdam olanakları ile doğrudan bağlantılı olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Türkiye de bu küresel eğilimlerden doğrudan etkilenen ülkelerden biri olarak, hem göç alan hem de transit ülke konumuyla özgün bir deneyim sunmaktadır. Bu konum, ülkenin demografik yapısını, işgücü piyasalarını ve çevresel kaynaklarını eşzamanlı olarak etkilemekte; sürdürülebilir kalkınma bağlamında göçün çok boyutlu etkilerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Şekil 2. Uluslararası göçmenleri en fazla kabul eden ilk 10 ülke (2020 verileri)

Kaynak: *United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). (2020). International migrant stock 2020. United Nations.*

Erişim adresi: <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>

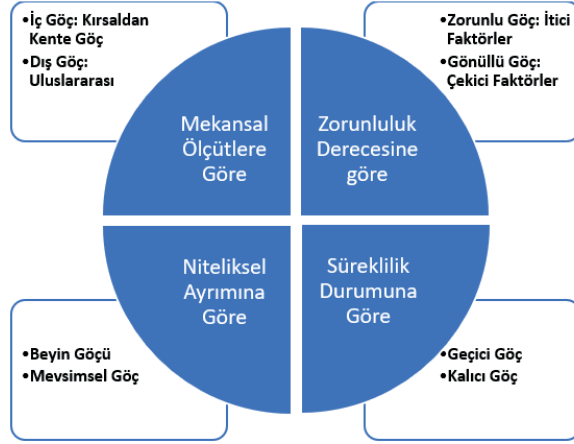
Göç, tarih boyunca bireylerin ve toplulukların daha iyi yaşam koşullarına erişme arayışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan çok boyutlu bir olgudur. Günümüzde göç, sadece bireysel tercihlerle değil; savaş, yoksulluk, iklim değişikliği, politik baskılar ve doğal afetler gibi zorlayıcı faktörlerle de şekillenmektedir (Castles vd., 2014: 326; IOM, 2024).

Bu noktada uluslararası göçmenlerin küresel dağılımı önemli bir gösterge oluşturmaktadır. Şekil 2, göçün küresel ölçekte asimetrik bir dağılım sergilediğini ortaya koymakta; belirli ülkelerin yüksek göç yoğunluğu nedeniyle sosyal uyum, kamu hizmetleri ve politika geliştirme süreçlerinde diğer ülkelere kıyasla daha fazla baskı altında bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, aynı zamanda küresel ölçekteki ekonomik ve demografik eşitsizliklerin bir yansıması olup, göçün yönetilebilirliği açısından uluslararası iş birliği ihtiyacını daha görünür hâle getirmektedir (Castles vd., 2014; IOM, 2024).

2.3. Göçün Nedenleri ve Türleri

Göç hareketlerini açıklamak için literatürde en yaygın kullanılan yaklaşımlardan biri itici ve çekici faktörler kuramsal çerçevesidir. Bu yaklaşıma göre itici faktörler, bireyleri göçe zorlayan savaş, yoksulluk, işsizlik ve çevresel bozulma gibi koşulları; çekici faktörler ise güvenlik, istihdam, eğitim ve sosyal refah olanaklarını ifade etmektedir (Lee, 1966). Göçün nedenleri kadar türleri de oldukça çeşitlidir. Akademik yazında göç genellikle gönüllü

ve zorunlu göç biçimlerinde sınıflandırılmaktadır. Bu ayrım, bireylerin göç kararlarının hangi ölçüde kendi tercihleriyle belirlendiğini veya zorlayıcı koşullar tarafından şekillendirildiğini anlamak açısından önem taşımaktadır. Şekil 3, bu ayrımı şematik biçimde ortaya koymakta ve göç türlerinin temel dinamiklerini görselleştirmektedir.

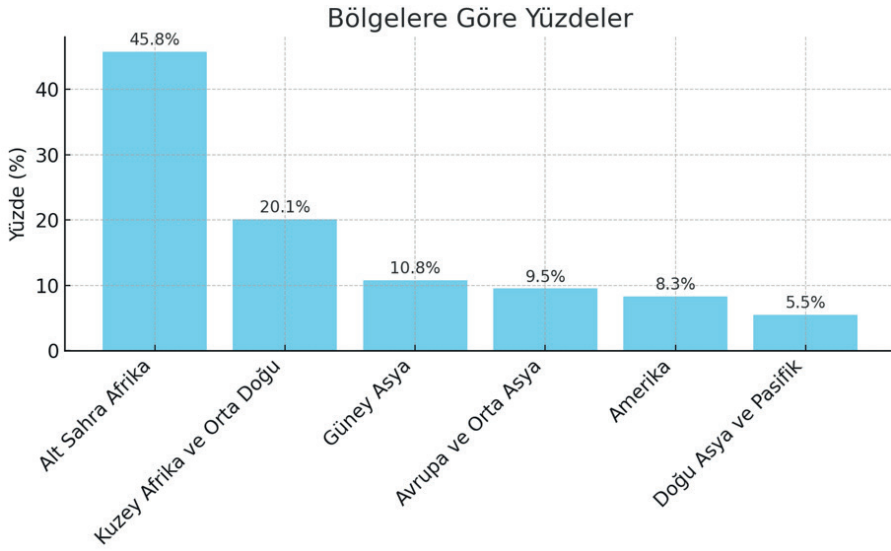

Şekil 3. Göç türlerinin zorunluluk derecesine göre sınıflandırılması

Kaynak: İçduygu, A., Erder, S., ve Gençkaya, Ö. F. (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923–2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi (MiReKoc).

Şekil 3'teki sınıflandırma, gönüllü göçlerin daha iyi yaşam ve çalışma koşulları arayışıyla ortaya çıktığını; zorunlu göçlerin ise savaş, doğal afetler ve siyasi baskılar gibi dışsal zorlayıcı unsurlardan kaynaklandığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu ayrım, göç politikalarının neden farklı bağlamlarda farklı araçlarla tasarlanması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir.

Zorunlu göçün bölgesel dağılımı, göçün küresel ölçekte ne kadar eşitsiz biçimde yaşandığını ortaya koymaktadır. Şekil 4'te görüldüğü üzere, 2022 yılında yerinden edilmiş kişilerin en büyük kısmı Sahra Altı Afrika'da yoğunlaşmıştır. Bu durum, iklim krizleri ve siyasal istikrarsızlığın göç hareketlerini özellikle Afrika ve Orta Doğu'da daha yoğun hâle getirdiğini göstermekte ve bölgesel dinamiklerin göçün yönetiminde belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Şekil 4. Bölgelere göre yerinden edilmiş kişilerin dağılımı (2022 verileri)

Kaynak: United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2023). Global trends: Forced displacement in 2022. UNHCR.

Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>

Şekil 4’ün de ortaya koyduğu üzere, zorunlu göç biçimleri küresel ölçekte ciddi insani krizlerle doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma politikalarının yalnızca göçün ekonomik ve sosyal etkilerini değil, aynı zamanda insani boyutunu da kapsayacak şekilde tasarlanması kritik bir önem taşımaktadır.

2.4. Göç ve Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Göç, sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan bağlantılı üç temel boyut üzerinde etkili olmaktadır: ekonomik, sosyal ve çevresel. Bu boyutlar birbirinden bağımsız süreçler değil; aksine iç içe geçen dinamiklerdir ve kalkınma politikalarının bütüncül bir bakış açısıyla tasarlanmasını gerekli kılmaktadır.

2.4.1. Ekonomik Boyut

Ekonomik sürdürülebilirlik, büyümenin yalnızca niceliksel artıştan ibaret olmadığını; uzun vadeli refahın ve kaynakların verimli kullanımının önemini vurgulamaktadır. Göç hareketleri bu bağlamda, işgücü piyasalarında esnekliği artırarak yeni fırsatlar yaratabilmekte; ancak aynı zamanda kayıt dışı istihdam ve sektörel dengesizlikler gibi sorunları da beraberinde getirebilmektedir

(Wagner ve Del Carpio, 2015: 3). Türkiye’de genç göçmen nüfus, işgücü arzını genişleterek bazı sektörlerde büyümeyi desteklemiş; fakat özellikle düşük vasıflı işlerde rekabetin artmasına yol açmıştır. Dolayısıyla göçün ekonomik boyutu, sürdürülebilir kalkınma tartışmalarında hem fırsatlar hem de riskleri birlikte barındıran kritik bir alan olarak öne çıkmaktadır.

2.4.2. Sosyal Boyut

Sosyal sürdürülebilirlik, toplumsal kapsayıcılığı, adaleti ve refahı güçlendirmeyi hedeflemektedir. Göç bu çerçevede iki yönlü etki göstermektedir. Bir yandan göçmenlerin eğitime, sağlığa ve temel hizmetlere erişiminin sağlanması, toplumsal çeşitliliği zenginleştirmekte ve sosyal sermayeyi güçlendirmektedir. Öte yandan, uyum politikalarının yetersizliği durumunda ayrımcılık, dışlanma ve toplumsal gerilimler ortaya çıkabilmektedir (Erdoğan, 2020: 39). Türkiye’de göçmen çocukların eğitime erişiminin artması sosyal sürdürülebilirlik açısından olumlu bir gelişme iken; sağlık ve barınma hizmetlerindeki kapasite sınırlılıkları göçün yarattığı sosyal baskılara örnek oluşturmaktadır. Bu nedenle sosyal sürdürülebilirlik, göç politikalarının başarısını şekillendiren temel unsurlardan biri hâline gelmiştir.

2.4.3. Çevresel Boyut

Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunmasını ve dengeli kullanımını esas almaktadır. Plansız göç hareketleri, hızlı kentleşme ve nüfus yoğunluğundaki artış, çevresel baskıları artırarak konut talebini yükseltmekte; bu da yeşil alan kaybına ve hava kalitesinde bozulmalara yol açabilmektedir (Bulut vd., 2017: 830). Türkiye’nin sınır illerinde artan göç, su ve enerji talebini büyütürken altyapı üzerinde ek yük oluşturmuş; bu durum çevresel sürdürülebilirlik açısından yeni kırılganlıklar doğurmuştur. Göçün çevresel boyutunun literatürde görece ikinci planda kalması, bu çalışmanın özgün katkılarının birini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, göçün çevresel etkilerinin ekonomik ve sosyal boyutlarla birlikte değerlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınmanın bütüncül niteliğine uygun politika tasarımları için büyük önem taşımaktadır.

Türkiye, stratejik jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca göç hareketlerinin merkezinde yer almış; farklı dönemlerde göç veren, göç alan ve transit ülke kimlikleriyle öne çıkmıştır (İçduygu vd., 2014: 25–40). Cumhuriyetin ilk yıllarında, nüfus politikaları çerçevesinde Türk soylu toplulukların ülkeye yerleştirilmesi teşvik edilmiş; 1960’lardan itibaren ise özellikle Batı Avrupa’ya yönelen işgücü göçü, Türkiye’yi belirgin biçimde göç veren bir ülke konumuna taşımıştır (Martin, 1991: 25–40). 1980 sonrasında ise bölgesel çatışmalar, küresel ekonomik dönüşümler ve siyasal

krizler, Türkiye’nin giderek göç alan ve transit ülke olarak konumlanmasına yol açmıştır.

3.1. Tarihsel Dönemler

Literatürde Türkiye’nin göç politikaları genellikle üç ana dönem çerçevesinde incelenmektedir (İçduygu vd., 2014: 25–40):

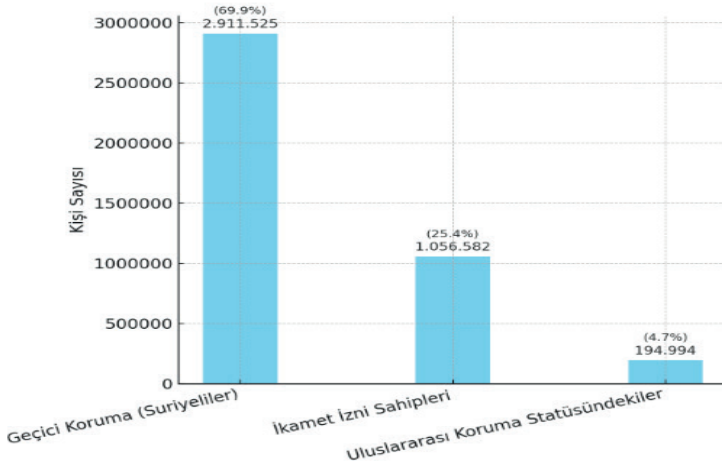
- 1923–1950: Cumhuriyetin kuruluş yıllarında çıkarılan İskân Kanunu ile Balkanlar ve Kafkasya’dan gelen Türk ve Müslüman nüfus ülkeye yerleştirilmiş; aynı dönemde gayrimüslim azınlıkların önemli bir kısmı farklı yönle göç etmiştir.
- 1950–1980: Türkiye bu dönemde yoğun biçimde göç veren bir ülke konumunda olmuştur. Özellikle 1961’de Almanya ile imzalanan işgücü anlaşması sonrasında yüzbinlerce Türk vatandaşı Batı Avrupa’ya göç etmiştir (Martin, 1991: 25–40).
- 1980 sonrası: Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Ortadoğu’daki krizler, Türkiye’yi giderek hem transit hem de hedef ülke hâline getirmiştir. Bu süreçte iltica ve sığınma talepleri artmış, göç politikalarında kurumsal dönüşüm yaşanmıştır.

Bu dönemsel farklılaşma, Türkiye’nin göç politikalarının dinamik bir yapıya sahip olduğunu ve küresel ile bölgesel gelişmelere bağlı olarak yeniden şekillendiğini göstermektedir.

3.2. Kurumsal Çerçeve ve Yasal Düzenlemeler

2000’li yıllardan itibaren Avrupa Birliği (AB) ile uyum süreci, Türkiye’nin göç politikalarını köklü biçimde dönüştürmüştür. 2003 yılında İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı hazırlanmış, ardından 2013’te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun kabul edilmesiyle göç yönetimi yasal bir çerçeveye kavuşturulmuştur. Bu kanunla göç politikalarının kurumsal yapısı da yeniden şekillenmiş; İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuş, 2018’den itibaren ise kurumun adı Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) olarak değiştirilmiştir (Erdoğan, 2020: 35–38).

Türkiye’de yabancı nüfusun hukuki statülere göre dağılımı, göç yönetiminin yönünü ve politika önceliklerini anlamak açısından kritik bir gösterge niteliği taşımaktadır. Şekil 5’te, 2024 yılı itibarıyla geçici koruma, ikamet izni ve uluslararası koruma kapsamında bulunan yabancıların dağılımı sunulmaktadır.

Şekil 5. 2024 yılında Türkiye’de yabancı nüfusun statülerine göre dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı. (2024, 20 Ağustos). Ülkemizdeki yabancı sayılarına ilişkin ortaya atılan gerçek dışı iddialar hakkında basın açıklaması. T.C. İçişleri Bakanlığı. <https://www.goc.gov.tr/ulkemizdeki-yabanci-sayilarina-iliskin-ortaya-atilan-gercek-disi-iddialar-hakkinda-basin-aciklamasi>

Şekil 5’e göre, Türkiye’deki yabancı nüfusun yaklaşık %69,9’unu (2,9 milyon kişi) geçici koruma statüsündeki Suriyeliler oluşturmaktadır. İkamet izni sahipleri toplamın %25,4’ünü (1,05 milyon kişi), uluslararası koruma statüsündekiler ise yalnızca %4,7’sini (195 bin kişi) kapsamaktadır. Bu dağılım, göç yönetiminin ağırlıklı olarak Suriyeli sığınmacıların ihtiyaçlarına yönelmek durumunda kaldığını ve politika önceliklerinin bu çerçevede şekillendiğini ortaya koymaktadır.

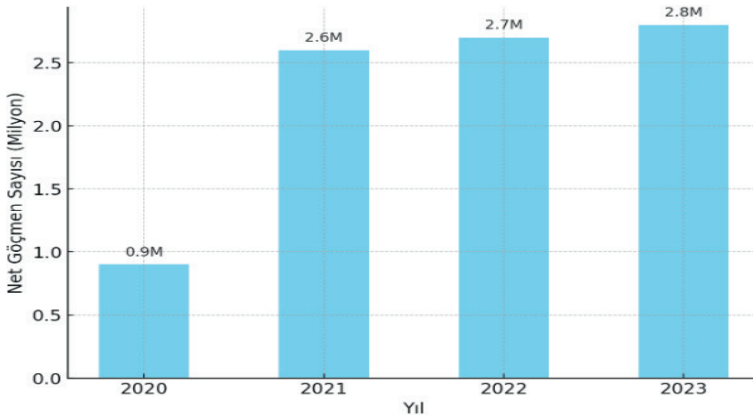
3.3. Güncel Eğilimler ve Politika Yaklaşımları

Günümüzde Türkiye’nin göç politikaları üç temel eksen üzerinde şekillenmektedir:

1. **Güvenlik:** Düzensiz göçün engellenmesi, sınır güvenliğinin sağlanması ve geri dönüş politikalarının geliştirilmesi öncelikli alanlar arasında yer almaktadır. Bu yaklaşım, özellikle 1980 sonrası dönemde göçün güvenlik boyutunu daha görünür hâle getirmiştir (İçduygu vd., 2014: 25–40).
2. **Uyum:** Eğitim, sağlık, konut ve istihdam alanlarında entegrasyon politikaları giderek daha fazla önem kazanmıştır. Suriyelilerin toplumsal kabulü ve hizmetlere erişimi, bu eksenin merkezinde yer almaktadır (Erdoğan, 2020: 33–38).

3. Uluslararası iş birliği: Türkiye’nin göç politikalarının önemli bir boyutu, 2016 yılında AB ile imzalanan “Mülteci Mutabakatı” ve uluslararası kuruluşlarla yürütülen projeler aracılığıyla şekillenmektedir (Kaya ve Kırış, 2016: 5–15).

Bu üçlü çerçeve, Türkiye’nin göç yönetimini hem ulusal düzeyde hem de uluslararası ilişkiler bağlamında belirleyen temel eksenleri ortaya koymaktadır. Avrupa Birliği’nin göç politikalarındaki yönelimler de Türkiye’nin politikalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Şekil 6’da 2020–2023 dönemine ait AB net göç akışları sunulmaktadır.

Şekil 6. 2020–2023 yılları arasında Avrupa Birliği (AB) net göçmen akışı

Kaynak: Eurostat. (2024). *Migration and migrant population statistics: Net migration and statistical adjustment, EU, 2020–2023*. European Commission. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics

Şekil 6’ya göre, pandemi nedeniyle 2020’de 0,9 milyon düzeyinde kalan AB net göç akışı, sonraki yıllarda hızla artmış ve 2023’te 2,8 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu artış, Avrupa’nın göçü demografik ve ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında temel bir araç olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Türkiye açısından bu eğilim, AB ile iş birliği mekanizmalarının gelecekte daha da kritik bir rol oynayacağını ortaya koymaktadır.

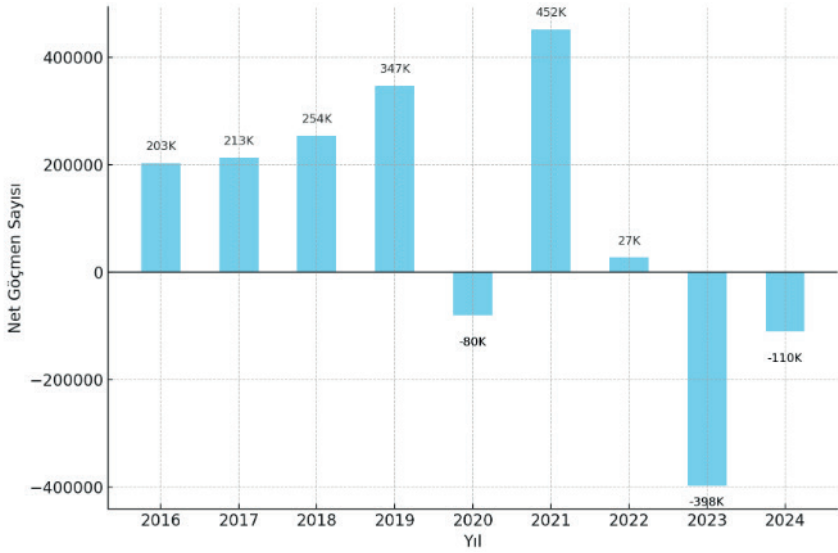
Dolayısıyla Türkiye’nin göç yönetimi, bir yandan göçmenlerin haklarını korumayı hedeflerken; diğer yandan sürdürülebilir kalkınma perspektifi içinde toplumsal uyum ve sosyo-ekonomik istikrarı gözetmek durumundadır. Bununla birlikte, göçün yoğunluğu ve bölgesel istikrarsızlıkların devam etmesi, politika yapıcılarının karşı karşıya olduğu en önemli zorluklardan biri olarak öne çıkmaktadır.

4. Türkiye’de Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri

Göç hareketleri, yalnızca demografik değişimlere yol açmakla kalmayıp; ekonomik, sosyal, kültürel ve kurumsal alanlarda da çok boyutlu etkiler yaratmaktadır. Türkiye, özellikle 2011 sonrası Suriye kaynaklı göç dalgasıyla bu etkileri yoğun biçimde deneyimlemiştir. 2024 yılı itibarıyla yaklaşık 3,6 milyon Suriyeli sığınmacının “geçici koruma” statüsüyle Türkiye’de bulunması, sosyo-ekonomik yapının pek çok yönünü dönüştürmektedir (UNHCR, 2022).

Türkiye’nin net göç akışında gözlenen dalgalanmalar, göçün demografik ve sosyo-ekonomik etkilerini somut biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle pandemi döneminde yaşanan ani düşüşler ve sonrasındaki keskin değişimler, göçün Türkiye açısından kırılgan yapısını açıkça göstermektedir. Türkiye dönemsel olarak hem “göç alan” hem de “göç veren” ülke kimliğiyle öne çıkmakta; bu çift yönlü hareketlilik ülkenin göç deneyimini karmaşık ve çok boyutlu bir hâle getirmektedir.

Şekil 7’de 2016–2024 yılları arasındaki net göç verileri sunulmaktadır. Grafikten de görüldüğü üzere, Türkiye’nin net göç akışı 2016–2019 döneminde istikrarlı biçimde pozitif seyretmiş, 2021’de 452 bin ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ancak 2020’de COVID-19 pandemisinin sınır geçişlerini kısıtlaması nedeniyle net göç -80 bin düzeyine gerilemiştir. 2022 sonrası dönemde ise ekonomik belirsizlikler, yüksek enflasyon, işsizlik ve nitelikli işgücünün yurtdışına yönelmesi (beyin göçü) net göçün negatife dönmesine yol açmıştır. Özellikle 2023’te yaşanan 398 bin kişilik keskin azalış, Türkiye’nin göç alan ülke kimliğinden kısmen göç veren ülke kimliğine kaymaya başladığını ortaya koymaktadır (OECD, 2023; TÜİK, 2024b).

Şekil 7. 2016–2024 yılları arasında Türkiye’nin net göçmen akışı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024b).
 Uluslararası göç istatistikleri [PDF]. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/
 Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2024-54083](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2024-54083)

Şekil 7’nin ortaya koyduğu bu değişim, göçün yalnızca dışsal şoklara (örneğin pandemi) değil, aynı zamanda içsel ekonomik koşullara da duyarlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de göçün sosyo-ekonomik etkilerinin analizinde hem küresel gelişmelerin hem de ulusal dinamiklerin birlikte dikkate alınması gerekmektedir.

4.1. Demografik Etkiler

Göçün Türkiye’deki en görünür sonuçlarından biri, demografik yapıda meydana gelen değişimlerdir. Türkiye nüfusu içerisinde yabancı doğumlu kişilerin oranı 2000’de %1,8 iken, 2019’da %3,2’ye ve 2024 itibarıyla yaklaşık %3,7’ye yükselmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a). Bu artış, özellikle göçmen yoğunluğunun yüksek olduğu sınır illerinde nüfusun hızla artmasına ve yaş yapısının gençleşmesine yol açmıştır.

Genç göçmen nüfus, işgücü piyasasında dinamizm yaratırken; eğitim, sağlık ve sosyal uyum açısından yeni zorlukları da beraberinde getirmektedir. Göçle birlikte gelen nüfusun önemli bir kısmını çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Bu durum, Türkiye’nin eğitim sistemine ciddi bir yük getirmekte; aynı zamanda uzun vadeli entegrasyon politikalarının demografik

sürdürülebilirlik açısından ne kadar kritik olduğunu göstermektedir (İçduygu vd., 2014: 25–40).

Demografik dönüşümün bir diğer boyutu ise, beyin göçü olarak adlandırılan nitelikli işgücü kaybıdır. Son yıllarda ekonomik belirsizlikler, yüksek enflasyon ve işsizlik, genç ve eğitilmiş nüfusun yurtdışına yönelmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin demografik yapısında aynı anda hem göç alan hem de göç veren dinamiklerin işlediği çift yönlü bir süreç gözlenmektedir.

Bu demografik tablo, Türkiye'nin göç yönetimini yalnızca sayısal artışları kontrol etmeye değil; aynı zamanda genç nüfusun eğitim, istihdam ve sosyal uyum süreçlerini sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu hâle getirmeye yönelmektedir.

4.2. Ekonomik Etkiler

Göçün ekonomik etkileri çift yönlü bir nitelik taşımaktadır. Bir yandan göçmenler, Türkiye'nin işgücü piyasasında esnek ve görece düşük maliyetli işgücü sağlamaktadır. Dünya Bankası verilerine göre Suriyeli sığınmacılar, özellikle tarım, inşaat ve hizmet sektörlerinde istihdam yaratıcı bir rol üstlenmektedir (Wagner ve Del Carpio, 2015: 1–5). Bu durum, belirli sektörlerde üretim kapasitesini artırarak ekonomik dinamizme katkı sunmaktadır.

Öte yandan, göçün ekonomik etkileri her zaman olumlu değildir. Kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması, ücretlerin düşmesi ve düşük vasıflı yerli işçiler için artan rekabet, göçün yarattığı temel ekonomik sorunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, göçmen yoğunluğunun yüksek olduğu şehirlerde kira ve konut fiyatlarının hızlı biçimde yükseldiği gözlemlenmektedir (Kırdar, 2023). Bu artış, özellikle düşük gelirli yerli haneler üzerinde ek bir mali baskı oluşturmaktadır.

Türkiye'de göçün ekonomik yansımaları yalnızca işgücü piyasasında değil, aynı zamanda kamu hizmetleri ve altyapı üzerinde de hissedilmektedir. Sağlık ve eğitim gibi alanlarda kapasite sorunlarının artması, ekonomik etkilerin sosyal politika boyutuyla doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Yerel işsizlik oranlarındaki artış da dikkate değer bir başka etkidir; özellikle niteliksiz işlerde göçmen işgücünün rekabeti, genç ve düşük vasıflı yerli işçiler açısından dezavantaj yaratabilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, göçün ekonomik etkileri Türkiye açısından hem fırsatlar hem de riskler barındırmaktadır. Esnek işgücü ve girişimcilik yoluyla sağlanan katkılara karşın, kayıt dışılık, konut fiyat baskısı

ve yerel işsizlik gibi sorunlar, sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu politikaların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

4.3. Sosyal ve Kültürel Etkiler

Göç, yalnızca ekonomik alanı değil; aynı zamanda eğitim, sağlık ve kültürel etkileşim gibi sosyal boyutları da derin biçimde etkilemektedir. Türkiye’de özellikle Suriyeli nüfusun artışı, sosyal hizmetlere erişimde yeni dinamikler ortaya çıkarmıştır.

Eğitim alanında, Suriyeli çocukların sisteme entegrasyonu kritik bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. 2023 itibarıyla Türkiye’de 1 milyondan fazla Suriyeli çocuğun eğitim sistemine dâhil olması, bir yandan entegrasyon açısından olumlu fırsatlar sunarken; diğer yandan kapasite sorunlarını ve müfredat uyumunu gündeme getirmiştir (UNICEF, 2023: 15–18).

Sağlık alanında da benzer bir tablo gözlenmektedir. Göçmen nüfusun yoğunlaştığı illerde sağlık hizmetlerine erişim üzerindeki baskı artmış; bu durum özellikle sınır bölgelerinde mevcut sağlık altyapısının zorlanmasına yol açmıştır (WHO, 2022). Bu gelişme, merkezi yönetimin sağlık bütçesini artırmasına ve uluslararası kuruluşlarla iş birliğini güçlendirmesine zemin hazırlamıştır.

Kültürel açıdan göç, toplumlar arası etkileşimi zenginleştirmiştir. Göçmenler, geldikleri bölgelerin dil, gelenek ve yaşam biçimlerini Türkiye’ye taşımış; bu da kültürel çeşitliliği artırmıştır. Ancak aynı zamanda dil farklılıkları, değer çatışmaları ve ayrımcılık gibi sosyal gerilimler de gözlenmiştir. Araştırmalar, toplumsal uyumun destekleyici politikalarla güçlendirilebileceğini; aksi hâlde yabancı düşmanlığı ve dışlama eğilimlerinin artabileceğini göstermektedir (Erdoğan, 2020: 38–40).

Genel olarak değerlendirildiğinde, göçün sosyal ve kültürel etkileri çift yönlüdür: eğitim ve kültürel çeşitlilik entegrasyon fırsatları yaratırken; hizmet baskısı ve toplumsal gerilimler politika yapıcılar için önemli sınamalar doğurmaktadır.

4.4. Kamu Harcamaları ve Altyapı

Göç, Türkiye’nin kamu harcamaları ve altyapı kapasitesi üzerinde doğrudan ve çok yönlü etkiler yaratmaktadır. Özellikle eğitim, sağlık, barınma ve güvenlik alanlarında ek bütçe gereksinimleri ortaya çıkmış; merkezi yönetim bu yükü hafifletmek için hem ulusal kaynakları hem de uluslararası fonları harekete geçirmek durumunda kalmıştır.

Eğitim alanında, Suriyeli çocukların okullaşma sürecinin desteklenebilmesi için yeni derslikler inşa edilmiş, öğretmen kadroları güçlendirilmiş ve uyum programları devreye sokulmuştur. Sağlık hizmetlerinde ise artan talep karşısında ek personel görevlendirilmiş ve altyapı yatırımları yapılmıştır. Barınma alanında, kira artışlarının kontrol altına alınması ve geçici barınma merkezlerinin finansmanı, kamu bütçesi üzerindeki yükü artıran önemli unsurlar olmuştur.

Türkiye, bu mali yükü yalnızca kendi kaynaklarıyla karşılamamış; Avrupa Birliği (AB) ve uluslararası kuruluşlardan da destek sağlamıştır. 2016 yılında imzalanan AB-Türkiye Mutabakatı çerçevesinde yaklaşık 6 milyar avro fon aktarılmış ve bu kaynak eğitim, sağlık ve sosyal uyum projelerinde kullanılmıştır (European Commission, 2020: 2-4). Ancak tüm bu desteklere rağmen, göçün yoğunlaştığı sınır illerinde yerel yönetimlerin bütçe baskısı devam etmektedir.

Göçün altyapı üzerindeki etkisi de göz ardı edilemez. Su, enerji, ulaşım ve konut talebindeki artış, özellikle hızlı kentleşmenin yaşandığı bölgelerde mevcut kapasitenin yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin göç yönetiminde yalnızca sosyal uyum politikaları değil, aynı zamanda altyapı yatırımları ve bölgesel kalkınma stratejileri de öncelikli hâle gelmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, göçün kamu maliyesi üzerindeki baskısı, ulusal ve uluslararası kaynakların etkin ve şeffaf biçimde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak bu süreçte yalnızca kısa vadeli finansal destekler değil; uzun vadeli, sürdürülebilir yatırım stratejilerinin hayata geçirilmesi de kritik önem taşımaktadır.

5. Sürdürülebilir Kalkınma ve Göç Arasındaki İlişki

Sürdürülebilir kalkınma ile göç, farklı araştırma alanlarına ait kavramlar olarak görülse de aralarındaki karşılıklı etkileşim günümüzde giderek daha görünür hâle gelmektedir. Göç hareketleri, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınma hedeflerini doğrudan etkilemekte; aynı zamanda bu hedeflerden de etkilenmektedir (de Haas, 2018: 227-230; Clemens, 2014: 2-4).

Bu nedenle göç, yalnızca kalkınmayı etkileyen dışsal bir faktör değil; aynı zamanda kalkınmanın dönüştürücü bir aracı olarak da değerlendirilmektedir. Özellikle genç nüfusun işgücüne katılımı, girişimcilik faaliyetleri ve kültürel çeşitlilik, göçün kalkınma sürecine sunduğu fırsatları güçlendirmektedir. Öte yandan, hızlı göç akışlarının kamu hizmetlerinde yarattığı baskı, altyapı sorunları ve çevresel etkiler, sürdürülebilir kalkınma politikalarının başarısı için dikkate alınması gereken zorlukları ortaya koymaktadır.

5.1. Ekonomik Etkileşim

Göç, işgücü piyasalarında esnekliği artırmakta, girişimcilik faaliyetlerini teşvik etmekte ve düşük doğum oranlarına sahip ülkelerde demografik dengeyi kısmen korumaktadır. Göçmen işçilerin gönderdikleri döviz transferleri, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasında önemli ve sürekli bir kaynak oluşturmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre, 2022 yılında küresel ölçekte göçmen dövizleri 626 milyar ABD dolarına ulaşmıştır (Erdoğan vd., 2021: 3).

Türkiye örneğinde ise yurt dışındaki Türk diasporasının döviz transferleri, uzun yıllardır yalnızca bireysel hane gelirlerini destekleyen bir unsur değil, aynı zamanda makroekonomik dengeyi güçlendiren kalıcı bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Martin, 1991: 45–50).

Türkiye özelinde, 2011 sonrası Suriyeli göçmen akını, işgücü piyasası üzerinde belirgin etkiler yaratmıştır. Suriyeli girişimcilerin kurdukları işletmeler hem istihdam yaratma kapasitesi hem de yerel ekonomilerin canlanmasına katkı sağlamaktadır. Özellikle perakende, gıda, tekstil ve hizmet sektörlerinde göçmen işletmelerinin artışı, ekonomik dinamizmin önemli bir göstergesi hâline gelmiştir (İçduygu ve Millet, 2019: 22–24).

Bununla birlikte, göçmenlerin işgücü piyasasına dâhil olması kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması ve yerli işçiler için ücret baskısı gibi sorunları da beraberinde getirmektedir (Del Carpio ve Wagner, 2015: 5–7). Dolayısıyla Türkiye’de göçün ekonomik boyutu hem fırsatlar hem de yapısal riskler içeren çift yönlü bir dinamik olarak değerlendirilmelidir.

Uzun vadeli perspektifte ise, göçmenlerin eğitim ve beceri gelişimlerinin desteklenmesi, Türkiye’nin işgücü piyasasına daha nitelikli katkı yapabilmelerini sağlayacaktır. Bu yaklaşım, yalnızca kısa vadeli ekonomik etkilerin ötesine geçerek, göçün sürdürülebilir kalkınmaya entegrasyonunu kolaylaştıran stratejik bir uyum mekanizması işlevi görebilir.

5.2. Sosyal Etkileşim

Sosyal sürdürülebilirlik, göç hareketleriyle doğrudan ilişkilidir. Göç, kültürel çeşitliliği artırarak toplumsal zenginleşmeye katkı sağlamakta; ancak aynı zamanda uyum sorunları ve toplumsal gerilimleri de beraberinde getirmektedir. Başarılı uyum politikaları, göçün sosyal sürdürülebilirliğe katkısını güçlendirirken; ayrımcılık ve dışlayıcı yaklaşımlar sosyal bütünlüğü zedeleyebilmektedir (Erdoğan, 2020: 33–38). Birleşmiş Milletler’in Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) içinde özellikle Hedef 10.7 (“güvenli, düzenli ve sorumlu göç ve hareketliliğin sağlanması”) ve Hedef 11

(“şehirlerin kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir hale getirilmesi”), göç ile kalkınma arasındaki bağlantıyı doğrudan vurgulamaktadır (United Nations, 2015: 18–22).

Türkiye örneğinde, özellikle Suriyeli çocukların eğitim sistemine entegrasyonu dikkat çekmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı ile UNICEF iş birliğiyle yürütülen projeler kapsamında yüzbinlerce çocuk eğitim sistemine dâhil edilmiştir. UNICEF’in raporuna göre (2021), Türkiye’de 1 milyondan fazla Suriyeli çocuk ulusal eğitim sistemine kazandırılmıştır. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı’nın 2022–2023 istatistiklerine göre, örgün eğitimdeki yabancı uyruklu öğrenci sayısındaki artış, sosyal uyum açısından hem önemli bir kazanımı hem de kapasite sınımlarını ortaya koymaktadır (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2023).

Ancak, bazı bölgelerde kapasite yetersizlikleri ve dil uyumu sorunları devam etmektedir. Bu durum, sosyal sürdürülebilirliğin güçlendirilmesi için politika yapıcılarının daha kapsayıcı ve bütüncül adımlar atmasını gerekli kılmaktadır.

5.3. Çevresel Etkileşim

Göç, çevresel sürdürülebilirlik açısından hem neden hem de sonuç olarak değerlendirilebilmektedir. Bir taraftan iklim değişikliği, kuraklık ve doğal afetler milyonlarca insanı zorunlu göçe yöneltirken; diğer taraftan hızlı göç hareketleri, plansız kentleşme ve doğal kaynakların aşırı kullanımı yoluyla çevresel baskıları artırmaktadır (Black vd., 2011: 6–10). Türkiye’de özellikle sınır illerinde artan göçmen yoğunluğu, konut ihtiyacını ve altyapı üzerindeki talebi yükseltmiş; bu da yeşil alan kaybı, hava kalitesinde bozulma ve su–enerji talebinde artış gibi çevresel sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Bulut vd., 2017: 839).

Bu bağlamda göçün çevresel boyutu, Birleşmiş Milletler’in Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle SKA 6 (Temiz Su ve Sanitasyon) ve SKA 13 (İklim Eylemi), göçün çevresel etkilerinin yönetilmesinde kritik hedefler sunmaktadır. Yoğun göç alan bölgelerde su kaynaklarının korunması, enerji altyapısının sürdürülebilir biçimde güçlendirilmesi ve iklim uyum politikalarının yerleştirilmesi, çevresel kırılganlıkların azaltılmasında temel stratejiler arasında yer almaktadır. Bu çerçevede Türkiye için öncelikler arasında su yönetiminin güçlendirilmesi, hızlı kentleşme karşısında yeşil alanların korunması, yenilenebilir enerji yatırımlarının yaygınlaştırılması, afet risklerine karşı yerel uyum politikalarının geliştirilmesi ve göçün çevresel etkilerinin düzenli olarak izlenmesi yer almaktadır.

5.4. Göç ve Sürdürülebilir Kalkınma Arasında Çift Yönlü İlişki

Göç ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişki karşılıklı etkileşim niteliği taşımaktadır. Uygun şekilde tasarlanmış ve iyi yönetilen göç politikaları, ekonomik büyümeyi destekleyebilir, sosyal uyumu güçlendirebilir ve kültürel çeşitliliği artırarak sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayabilir. Ancak, plansız ve ani göç akışları altyapı üzerinde baskı oluşturabilmekte, toplumsal gerilimleri artırabilmekte ve doğal kaynakların kullanımını zorlayabilmektedir. Bu nedenle, göçün sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu hâle getirilebilmesi için çok boyutlu, kapsayıcı ve veri temelli politikaların hayata geçirilmesi önem taşımaktadır (International Organization for Migration [IOM], 2024: 10–15).

Dolayısıyla göç, sürdürülebilir kalkınmayı şekillendiren bir değişken olduğu kadar, kalkınma politikalarının başarısını da doğrudan etkileyen kritik bir unsur hâline gelmiştir.

6. Türkiye Örneğinde Sürdürülebilir Kalkınma Boyutlarının Göç ile İlişkisi

Türkiye, jeopolitik konumu ve tarihsel süreçte yaşadığı dönüşümler nedeniyle göç hareketlerinden en yoğun etkilenen ülkelerden biridir. Bu durum, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarında belirgin yansımalar yaratmaktadır. Özellikle 2011 sonrası Suriye iç savaşı ile başlayan zorunlu göç dalgası, Türkiye’nin kalkınma politikalarını yeniden şekillendirmiştir (İçduygu vd., 2014: 25–40).

6.1. Ekonomik Boyut

Göçün ekonomik etkileri Türkiye’de çift yönlü bir karaktere sahiptir. Genç ve dinamik göçmen nüfus, işgücü piyasasına ek kaynak sağlamış; girişimcilik faaliyetleri özellikle sınır illerinde yerel ekonomiye canlılık katmıştır (Kaya ve Kırac, 2016: 5–15). Örneğin, Türkiye’de 10 binden fazla Suriyeli girişimci tarafından kurulan şirket, istihdam ve üretime katkıda bulunmaktadır (İNGEV, 2017). Ancak kayıt dışı istihdamın artması, ücretlerin düşmesi ve kamu harcamalarının yeniden dağıtılması gibi olumsuz etkiler de gözlenmektedir (Wagner ve Del Carpio, 2015: 1–5). Dolayısıyla göçün ekonomik sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi, politika yapıcılarının aldığı kararların niteliğine doğrudan bağlıdır.

6.2. Sosyal Boyut

Göçmenlerin topluma uyumu, Türkiye’de sosyal sürdürülebilirliğin en kritik alanlarından biridir. Eğitim alanında, 2023 itibarıyla 1 milyondan fazla

Suriyeli çocuğun Türk eğitim sistemine entegre edilmesi, sosyal uyumun güçlendirilmesine önemli bir katkı sağlamıştır (UNICEF, 2018: 12–18; UNICEF, 2019: 3–5). Sağlık hizmetlerine erişim ve barınma olanakları da göçmenler için genişletilmiş; bu durum özellikle sınır illerinde kamu hizmetleri üzerinde ciddi bir baskı yaratmıştır (WHO, 2022: 20–25). Dolayısıyla sosyal uyum politikalarının başarısı, göçün sürdürülebilir kalkınmaya olumlu katkı sağlamasının temel koşulu olarak öne çıkmaktadır.

6.3. Çevresel Boyut

Türkiye’de göçün çevresel etkileri, yoğunlukla kentleşme ve doğal kaynak kullanımı bağlamında ortaya çıkmaktadır. Göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde artan nüfus, konut talebini ve altyapı ihtiyacını artırmış; bu durum yeşil alanların daralmasına ve hava kalitesinin düşmesine yol açmıştır (Kaya ve Kırac, 2016: 9–10). Ayrıca, su ve enerji tüketimindeki artış, sürdürülebilir kaynak yönetimi açısından yeni riskler ve kırılganlıklar doğurmaktadır. Dolayısıyla göç, Türkiye’nin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini doğrudan etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Genel olarak bakıldığında, Türkiye örneğinde sürdürülebilir kalkınma boyutlarının göç ile ilişkisi çift yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bir yandan göç, işgücü piyasasını gençleştirerek ve kültürel çeşitliliği artırarak kalkınmaya katkı sağlamakta; diğer yandan hızlı nüfus artışıyla birlikte sosyal uyum ve çevresel kaynak yönetimi açısından önemli zorluklar doğurmaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin başarıya ulaşabilmesi için göçün bütüncül, kapsayıcı ve veri temelli politikalarla yönetilmesi hayati önem taşımaktadır.

7. Genel Değerlendirme: Türkiye’de Göç ve Sürdürülebilir Kalkınma Boyutları

Çalışmanın araştırma sorularına bakıldığında, göçün Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik göstergelerini çok boyutlu biçimde etkilediği görülmektedir. Ekonomik açıdan genç ve dinamik nüfus, işgücü piyasasına katkı sağlamış ve girişimcilik faaliyetleri yerel ekonomilere canlılık katmıştır. Buna karşılık, kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması, ücret baskısı ve konut maliyetlerindeki yükseliş, ekonomik sürdürülebilirliği zorlayan başlıca unsurlar olmuştur. Sosyal boyutta göç, eğitimde entegrasyon fırsatları yaratmış ve kültürel çeşitliliği artırmıştır; ancak sağlık ve barınma hizmetlerinde kapasite yetersizliklerinin belirginleşmesi, göç yoğunluğu yüksek bölgelerde toplumsal uyumun kırılganlaşmasına yol açmıştır. Çevresel göstergeler açısından ise artan nüfus yoğunluğu, su ve enerji talebini

yükseltmiş; hızlı kentleşme süreci yeşil alan kaybına ve hava kalitesinde bozulmalara neden olmuştur.

Bu çok boyutlu tablo, özellikle göç hareketliliğinin yoğunlaştığı sınır illerinde daha çarpıcı biçimde gözlenmektedir. Türkiye’de artan göçmen nüfusu, konut talebini yükseltmiş; bu durum yeşil alanların daralmasına ve enerji ile su tüketiminin artmasına yol açmıştır (Kaya ve Kıraç, 2016: 11–12). Ayrıca, nüfus yoğunluğunun etkisiyle hava kalitesinde bozulmalar rapor edilmiştir (UNDP, 2022: 22–24). Bu bulgular, göçün çevresel sürdürülebilirlik açısından yalnızca sosyal hizmetler boyutunda değil, ekolojik dengeler bağlamında da yönetilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ekonomik sürdürülebilirlik bağlamında ise 2011 sonrası Suriyeli göçü doğrudan etkiler yaratmıştır. Göçmenlerin sınır illerinde kayıt dışı işgücüne yönelmesi, yerel işgücü piyasasında düşük ücret baskısı ve rekabeti artırmıştır (Wagner ve Del Carpio, 2015: 1–5). Kamu bütçelerinde sağlık, eğitim ve barınma harcamalarının artması dikkat çekmiş; Avrupa Birliği fonları bu yükün bir kısmını hafifletse de ekonomik etkiler özellikle yerel düzeyde belirginleşmiştir (European Commission, 2020: 2–4). Bununla birlikte Suriyeli girişimcilerin kurduğu işletmelerin istihdam ve üretime katkısı, yerel ekonomiye olumlu bir unsur olarak literatürde vurgulanmaktadır (Atasü-Topcuoğlu, 2019: 205–208).

Göç aynı zamanda Türkiye’nin sosyal yapısında derin değişimlere yol açmıştır. Göçmen nüfusun katkısıyla bazı bölgelerde doğurganlık oranları yükselmiş ve demografik yapıda gençleşme etkisi ortaya çıkmıştır (Tekgöz ve Hafızoğlu, 2024). Eğitim sistemine dâhil edilen Suriyeli çocukların sayısında artış olmuş, okula başlama oranlarında iyileşmeler kaydedilmiştir. Ancak entegrasyon sürecinde dil bariyerleri, kaynak yetersizlikleri ve toplumsal uyum sorunları devam etmektedir (Erdoğan, 2020: 43; Assi et al., 2019: 146–150). Sağlık alanında da benzer şekilde, özellikle sınır illerinde göçmen nüfusun artışı hizmetlere erişimde sorunlar doğurmuş; randevu bekleme sürelerinin uzaması, kapasite aşımı ve hizmet kalitesinde dalgalanmalar rapor edilmiştir (Assi et al., 2019: 147–150).

Genel olarak değerlendirildiğinde, göçün Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkileri çok boyutlu ve çift yönlüdür. Çevresel açıdan kaynak baskısı ve kentleşme sorunları; ekonomik açıdan işgücü piyasasında esneklik ile kayıt dışılık arasındaki gerilim; sosyal açıdan ise eğitim, sağlık ve uyum politikalarındaki başarı ve eksiklikler ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle göçün sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu hâle gelebilmesi, çevresel, ekonomik ve sosyal politikaların bütüncül, veri temelli ve uzun vadeli bir yaklaşımla entegrasyonuna bağlıdır.

8. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, göç ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki çok boyutlu ilişkiyi Türkiye örneği üzerinden incelemeyi amaçlamıştır. Nitel belge analizi yöntemi kapsamında literatür, resmî istatistikler ve uluslararası kuruluş raporları değerlendirilmiş; göçün çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları bütüncül bir perspektifle ele alınmıştır.

Çalışmanın araştırma sorularına bakıldığında, göçün Türkiye'nin sürdürülebilirlik göstergelerini çift yönlü biçimde etkilediği görülmektedir. Çevresel açıdan göç, artan nüfus yoğunluğu yoluyla konut, enerji ve su talebini yükseltmiş; bu durum yeşil alanların daralmasına ve hava kalitesinin bozulmasına yol açmıştır (Kaya ve Kırar, 2016: 8; UNDP, 2022). Ekonomik açıdan kayıt dışı istihdam, ücret baskısı ve kamu harcamalarının artışı sorun alanları yaratırken; göçmen girişimciliği ve işgücüne katılım, yerel ekonomilere olumlu katkılar sunmuştur (Wagner ve Del Carpio, 2015: 1–5; Atasü-Topcuoğlu, 2019). Sosyal açıdan ise göç, demografik yapıyı gençleştirmiş ve kültürel çeşitliliği artırmıştır; ancak eğitim ve sağlık hizmetlerinde kapasite yetersizlikleri, toplumsal uyumun kırılmasına neden olmuştur (Erdoğan, 2020: 53; Assi et al., 2019). Bulgular, göçün sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu hâle gelebilmesi için kayıt dışılıkla mücadele, yerel hizmet kapasitesinin güçlendirilmesi, eğitim ve sağlık yatırımlarının artırılması ve sürdürülebilir kentleşmeye odaklanan veri temelli politikaların geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, literatürdeki önceki bulgularla büyük ölçüde örtüşmektedir. Örneğin, Wagner ve Del Carpio'nun (2015) Suriyeli göçünün işgücü piyasası üzerindeki etkilerine ilişkin bulguları, bu çalışmada ulaşılan ekonomik sonuçlarla paralellik göstermektedir. Benzer biçimde, Erdoğan'ın (2020) sosyal uyum konusundaki değerlendirmeleri, çalışmanın sosyal bulgularıyla uyumlu sonuçlar ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, göçün çevresel boyutunun literatürde görece geri planda kalmasına karşın bu çalışmada daha görünür kılınması, çalışmanın özgün katkılarından birini oluşturmaktadır.

Geleceğe dönük akademik araştırmalar açısından, göçün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkilerinin daha fazla nicel yöntemlerle incelenmesi önem taşımaktadır. Özellikle uzun dönemli panel veri analizleri ve simülasyon modelleri, göç-kalkınma ilişkisini daha kapsamlı biçimde test edebilir. Ayrıca, çevresel etkilerin —örneğin su kaynakları, enerji tüketimi ve kentleşme baskısı— mikro düzeyde ölçülmesi, göç-çevre etkileşiminin daha somut ve kanıta dayalı biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır.

Politika önerileri açısından değerlendirildiğinde, öncelikli olarak yerel yönetimlerin mali ve kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Böylelikle göçün yoğunlaştığı bölgelerde hizmet sunumunun etkinliği artırılabilir. Ayrıca, kayıt dışı istihdamla mücadele edilmesi ve göçmenlerin işgücü piyasasına adil koşullarda entegrasyonu hem göçmen haklarının korunmasına hem de yerli işgücünün dezavantajlarının azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Eğitim ve sağlık alanlarında kapasite artırıcı yatırımların yapılması, toplumsal uyumu destekleyecek ve kamu hizmetlerindeki aşırı yüklenmeyi azaltacaktır. Son olarak, sürdürülebilir kentleşme politikalarının geliştirilmesi, çevresel baskıların yönetilmesi açısından kritik bir rol oynayacak; göçün sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle daha uyumlu hâle gelmesini kolaylaştıracaktır.

Çalışmanın sınırlılıkları da dikkate değerdir. Araştırma ağırlıklı olarak ikincil verilere dayandığından, doğrudan göçmen deneyimlerini yansıtan saha verilerinin eksikliği bulguların kapsamını daraltmıştır. Ayrıca, göçün uzun vadeli etkileri yalnızca mevcut veriler üzerinden değerlendirilebilmiş; geleceğe ilişkin öngörüler literatür desteğiyle şekillendirilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, göçün Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma sürecine etkileri çok boyutlu ve dinamik bir yapı sergilemektedir. Doğru politikalarla yönetildiğinde göç, toplumsal uyum ve ekonomik kalkınma için önemli bir fırsata dönüşebilir; aksi durumda sosyal gerilimleri ve çevresel baskıları artıran bir risk unsuru hâline gelebilir. Bu nedenle hem akademik çalışmaların hem de politika yapıcılarının göç–sürdürülebilir kalkınma ilişkisini bütüncül, veri temelli ve uzun vadeli bir perspektifle ele alması kritik önemdedir.

Kaynakça

- Assi, R., Özger-İlhan, S., ve İlhan, M. N. (2019). Health needs and access to health care: The case of Syrian refugees in Turkey. *Public Health*, 172, 146–152. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2019.05.004>
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2019). Syrian refugee entrepreneurship in Turkey: Integration and the use of immigrant capital in the informal economy. *Social Inclusion*, 7(4), 200–210. <https://doi.org/10.17645/si.v7i4.2346>
- Black, R., Adger, W. N., Arnell, N. W., Dercon, S., Geddes, A., ve Thomas, D. (2011). The effect of environmental change on human migration. *Global Environmental Change*, 21(Suppl. 1), 3–11. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.10.001>
- Bulut, Y., Akın, S., ve Karakaya, S. (2017). Suriyeli göçmenlerin sosyal ve mekânsal etkileri ve yerel halkın algısı: Hatay örneği. *KAYSEM 11*, 822–841. Elâzığ, Türkiye.
- Castles, S., de Haas, H., ve Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed., pp. 1–401). Palgrave Macmillan.
- Clemens, M. A. (2014). *Does development reduce migration?* (Working Paper No. 359). Center for Global Development. https://www.cgdev.org/sites/default/files/does-development-reduce-migration_final_0.pdf
- de Haas, H. (2018). Migration and development: A theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x> (Original work published 2010)
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler barometresi 2019: Kapsayıcı uyum* (pp. 35–55). Orion Kitabevi. <https://www.unhcr.org/tr/media/sb2019-tr-04092020-pdf>
- Erdoğan, M. M., Kirişçi, K., ve Uysal, G. (2021, September). *Improving Syrian refugee inclusion in the Turkish economy: How can the international community help?* World Refugee & Migration Council. <https://wrmcouncil.org/wp-content/uploads/2021/09/Turkey-Syrian-Refugees-WRMC-final.pdf>
- European Commission. (2020). *EU–Turkey statement: Four years on* (pp. 2–4). European Commission. https://ec.europa.eu/home-affairs/document/download/4d8cf29b-d1c3-4e86-8b73-7adcb0f64e7f_en
- Eurostat. (2024). *Migration and migrant population statistics: Net migration and statistical adjustment, EU, 2020–2023*. European Commission. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). *Ülkemizdeki yabancı sayılarına ilişkin ortaya atılan gerçek dışı iddialar hakkında basın açıklaması*. T.C. İçişleri Bakanlığı. <https://www.goc.gov.tr/ulkemizdeki-yabanci-sayilarina-iliskin-ortaya-atilan-gercek-disi-iddialar-hakkinda-basin-aciklamasi>

- International Organization for Migration. (2024). *World migration report 2024*. IOM. <https://worldmigrationreport.iom.int/msite/wmr-2024-interactive/>
- İçduygu, A., Erder, S., ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye’nin uluslararası göç politikaları, 1923–2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi (MiReKoc).
- İNGEV ve İstanbul Politikalar Merkezi. (2017). *Suriyeliler tarafından kurulan şirketler için potansiyel iyileştirme alanları*. İNGEV / İstanbul Politikalar Merkezi. https://ingev.org/raporlar/Suriyeliler_Tarafından_Kurulan_Sirketler_Icin_Potansiyel_Iyilestirme_Alanlari.pdf
- Kaya, A., ve Kırac, A. (2016). *Vulnerability assessment of Syrian refugees in Istanbul* (pp. 1–60). UNHCR. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/54518>
- Kırdar, M. (2023). *Suriyelilerin olumlu ve olumsuz sosyoekonomik etkileri üzerine bir değerlendirme* (BETAM Araştırma Notu 266). BETAM. <https://betam.bahceschir.edu.tr/wp-content/uploads/2023/01/ArastirmaNotu266-1.pdf>
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Martin, P. L. (1991). *The unfinished story: Turkish labour migration to Western Europe* (pp. 25–100). International Labour Office.
- Roberts, K. W., Parris, T. M., ve Leiserowitz, A. A. (2005). What is sustainable development? Goals, indicators, values, and practice. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 47(3), 8–21. <https://doi.org/10.1080/00139157.2005.10524444>
- Sachs, J. D. (2015). *The age of sustainable development*. Columbia University Press.
- Tekgöz, N., ve Hafizoğlu, R. (2024). *Sosyal politikalar bağlamında Türkiye’de doğum* (Analiz No. 3). Enstitü Sosyal. https://enstitusosyal.org/uploads/publications_module/file-1713443464988953290.pdf
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2022–2023*. Resmî İstatistik Programı. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/29151106_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2022_2023.pdf
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024a). *Doğum yeri ve vatandaşlığa göre nüfus istatistikleri*. TÜİK. https://nip.tuik.gov.tr/?value=DogumYerineNufus&utm_source
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024b). *Uluslararası göç istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2024-54083>
- UNICEF. (2021). *Inclusion of Syrian refugee children into the national education system – Türkiye*. United Nations Children’s Fund. <https://www.unicef.org/media/111666/file/Inclusion%20of%20Syrian%20refugee%20children%20into%20the%20national%20education%20system%20-%20Turkey.pdf>

- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2020). *International migration 2020 highlights*. United Nations. <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migration-2020-highlights>
- United Nations Development Programme. (2022). *Human development report 2021/2022: Uncertain times, unsettled lives – Shaping our future in a transforming world* (pp. 22–24). United Nations Development Programme. https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22reportenglish_0.pdf
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2022). *Syria and Iraq situations: 2022 response overview*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2022-02/Syria%20and%20Iraq%20situ%202022%20response%20overview.pdf>
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2023). *Global trends: Forced displacement in 2022* (pp. 12–15). UNHCR. <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>
- United Nations International Children’s Emergency Fund. (2018). *Report on analysis for out-of-school Syrian children* (pp. 12–18). UNICEF Türkiye. <https://www.unicef.org/turkiye/en/reports/report-analysis-out-school-syrian-children>
- United Nations International Children’s Emergency Fund. (2019). *Turkey: Situation report, September 2019* (pp. 3–5). UNICEF. <https://www.unicef.org/media/81786/file/Turkey-SitRep-September-2019.pdf>
- United Nations International Children’s Emergency Fund. (2023). *Education for refugee and migrant children in Türkiye* (pp. 15–18). UNICEF Türkiye. <https://www.unicef.org/turkiye/en/reports/education-refugee-and-migrant-children-turkiye>
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development* (pp. 18–22). United Nations. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Wagner, M., ve Del Carpio, X. V. (2015). *The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market (Policy Research Working Paper No. 7402)*. World Bank. <https://hdl.handle.net/10986/22659>
- World Commission on Environment and Development [WCED]. (1987). *Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Oxford University Press. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- World Health Organization. (2022). *World report on the health of refugees and migrants*. WHO. <https://migrationdataportal.org/sites/g/files/tm-zbdl251/files/2023-09/World-report-on-the-health-of-refugees-and-migrants.pdf>